

Boekrecensie

Waarom naties falen

door Wilbert Jan Derksen

Bespreking van Daron Acemoglu en James A. Robinson, Why Nations Fail: The Origins of Power, Prosperity and Poverty, Profile Books, Londen, 2012. ISBN 978 1 84668 430 2.

Met een titel als *Why Nations Fail: The Origins of Power, Prosperity and Poverty* weet je dat je aan een ambitieus boek begint. In hun geschrift pogen auteurs Daron Acemoglu en James A. Robinson een antwoord te geven op de kritieke vraag: waarom zijn sommige landen rijk en andere landen arm? Gebaseerd op 15 jaar onderzoek onderbouwen de auteurs hun antwoord op deze vraag met een

imposante waslijst aan casussen geselecteerd uit de menselijke geschiedenis. Het eindresultaat is een overtuigend pleidooi met een heldere boodschap, die de lezer daarnaast uitdaagt zijn blik op een aantal huidige internationale ontwikkelingen te heroverwegen.

Inclusieve versus extractieve instituties

De centrale these van *Why Nations Fail* is dat rijke landen rijk zijn omdat zij inclusieve instituties hebben, en arme landen arm zijn omdat hun instituties extractief (*extractive*; exploiterend, uittrekkend, uitbuitend) van aard zijn. Inclusieve instituties zijn democra-

---

tisch en pluralistisch, en bieden participatiemogelijkheden voor zoveel mogelijk burgers in het land. Er is een brede vertegenwoordiging van de verschillende belangen binnen de natie en een solide rechtsstaat. De staat dient hierdoor de belangen van de burgers, en niet die van politici en ambtenaren zelf. De instituties garanderen daarnaast een vrije markt door middel van eigendoms- en contractrechten, waardoor burgers aangespoord worden te ondernemen, innoveren en investeren. Duurzame innovatie zorgt voor een proces van 'creatieve destructie' waarbij oude, achterhaalde productieprocessen continu worden vervangen door nieuwe en betere technologieën en toepassingen. Welvaart wordt geaccumuleerd en geïnvesteerd, en economische kansen worden optimaal benut.

Extractieve instituties daarentegen zijn geannexeerd door een kleine elite. Deze elite gebruikt de instituties van het land om de burgers uit te buiten en welvaart af te pakken. Eigendommen en zelfs de fysieke veiligheid van burgers worden onvoldoende beschermd. In landen met extractieve instituties ontbreken hierdoor de prikkels om te ondernemen, innoveren en investeren. Sterker nog, de elite zet zich vaak actief in om innovatie en de bijbehorende creatieve destructie tegen te gaan. Dit doen de leden van de elite omdat deze creatieve destructie de politieke verhoudingen in een land kan verstoren en daarmee een bedreiging vormt voor hun machtspositie. Daarnaast zien zij weinig belang in het verhogen van de algehele welvaart van het land, omdat zijzelf wel in grote welvaart

leven (ten koste van de gewone burger).

Het terugkoppelingseffect

Landen met inclusieve, dan wel extractieve instituties krijgen te maken met een terugkoppelingseffect (*feedback loop*). Hoe inclusiever de politieke instituties, hoe sterker de oppositie, en des te moeilijker het wordt voor een kleine elite om de macht toe te eigenen. Hierop worden economische instituties ook inclusiever en kunnen burgers economische kansen en eigen talenten beter benutten. Vanuit deze verbeterde maatschappelijke positie eisen burgers weer meer politieke rechten. Deze virtueuze cirkel zorgt ervoor dat politieke macht en economische kansen steeds evenrediger verspreid worden over de gehele bevolking.

Wanneer instituties daarentegen de extractieve kant op gaan, concentreert de macht zich in handen van een kleine elite, die vervolgens de economie monopoliseert en zichzelf verrijkt. Met deze middelen kan de elite het politieke en economische stelsel steeds verder corrumperen. Politieke *checks and balances* en economische concurrentie (uit angst voor creatieve destructie) worden ondermijnd. Omdat extractieve instituties zo lucratief zijn voor de elite, is er vaak strijd om de macht over deze instituties. Dit kan continue politieke instabiliteit en in het ergste geval conflictsituaties tot gevolg hebben.

Kleine verschillen en kritieke gebeurtenissen

Of instituties inclusief of extractief worden, wordt bepaald door de interactie tussen

---

kleine verschillen en kritieke gebeurtenissen (*critical junctures*), zo stellen de auteurs. Zo was een verschil tussen Noord-Amerika en Latijns-Amerika tijdens de kolonisatie van het Amerikaanse continent, dat Latijns-Amerika verschillende grote populatieconcentraties kende, met hiërarchisch-georganiseerde beschavingen. Noord-Amerika daarentegen werd bevolkt door slechts enkele nomadische, ongeorganiseerde indianenstammen. Dit cruciale verschil in bevolkingssomvang, -dichtheid en -organisatie zorgde voor een totaal verschillende uitwerking van kolonisatie als *critical juncture* in beide delen van het continent. Het systeem van slavernij en welvaartsextractie van de Spaanse jaarden in Latijns-Amerika werkte niet voor de Europeanen in Noord-Amerika, omdat er vrijwel geen bevolking aanwezig was om uit te buiten. Kolonisten in Noord-Amerika waren hierdoor op zichzelf aangewezen, met uiteindelijk een meer egalitaire maatschappij tot gevolg. Dit in tegenstelling tot de samenleving van meesters en onderdanen in de Latijns-Amerikaanse koloniën. Vandaag de dag zien we nog steeds inclusieve instituties in Noord-Amerika, en extractieve instituties in Latijns-Amerika, zo menen de auteurs.

Ook de grote pestuitbraak in Europa tijdens de middeleeuwen geven de auteurs als voorbeeld van een kritieke gebeurtenis. Tot dat moment heerste in vrijwel heel Europa een feodaal systeem gebaseerd op lijfeigenschap. Met het uitbreken van de pest stierf een groot deel van de bevolking, met een schaarste aan arbeidskrachten tot gevolg. In West-Europa betekende dit dat boeren hun kans zagen om

meer politieke rechten te eisen. Zij kwamen hierop in opstand. Gaandeweg werd het systeem van lijfeigenschap in West-Europa ontmanteld en werd de basis voor een inclusievere arbeidsmarkt gelegd. In Oost-Europa bleken de boeren minder, en de landsheren juist beter georganiseerd te zijn dan in West-Europa. Dit cruciale verschil zorgde voor een totaal andere uitwerking van de pestuitbraak in Oost-Europa. Hier wonnen de landsheren juist aan macht door hun landsbezittingen sterk uit te breiden. In plaats van het afschaffen van lijfeigenschap, deed hier juist een nog striktere vorm zijn intrede. Lijfeigenschap kwam pas rond halverwege de 19e eeuw in Oost-Europa tot zijn einde.

Het doorbreken van de vicieuze cirkel

Zijn er dan geen voorbeelden te vinden van landen die definitief het tij wisten te keren? Die zijn er wel degelijk, geven de auteurs aan. In zowel positieve als negatieve zin. Botswana was vlak na onafhankelijkheid net zo straatarm als Sierra Leone en Zimbabwe. Maar waar de laatstgenoemde twee landen in een vicieuze cirkel van extractie bleven hangen, wist Botswana hieraan te ontsnappen. Anders dan in omringende landen was er in Botswana tijdens de koloniale tijd sprake van een soort tribale algemene vergaderingen tussen de verschillende stamhoofden. Deze stamhoofden waren daarnaast geselecteerd op basis van bekwaamheid, en niet op basis van erfelijkheid zoals in andere Afrikaanse landen. Er was dus al een historisch ingebedde traditie van inclusiviteit, die zich verder kon ontwikkelen na het vertrek van de extractieve koloniale overheersers.

Waar de vondst van diamanten in andere Afrikaanse landen leidde tot zelfverrijking en bloedige conflicten, werden in Botswana de opbrengsten hiervan geïnvesteerd in het algemeen belang van de natie. Vandaag de dag is Botswana dan ook een uitzondering op de regel, dat het lot van extreme armoede en politieke instabiliteit in de rest van Sub-Sahara Afrika bespaard bleef.

Er zijn echter ook voorbeelden te noemen van landen die hun inclusieve instituties extractief zagen worden. Als handelscentrum van het Middellandse Zeegebied wist de Republiek Venetië schatrijk te worden met zijn open instituties die het mercantilisme volop stimuleerden. Totdat een groep machtige families besloot het politieke en economische systeem af te sluiten voor nieuwkomers. De handel werd gemonopoliseerd, waarop de economie stagneerde in

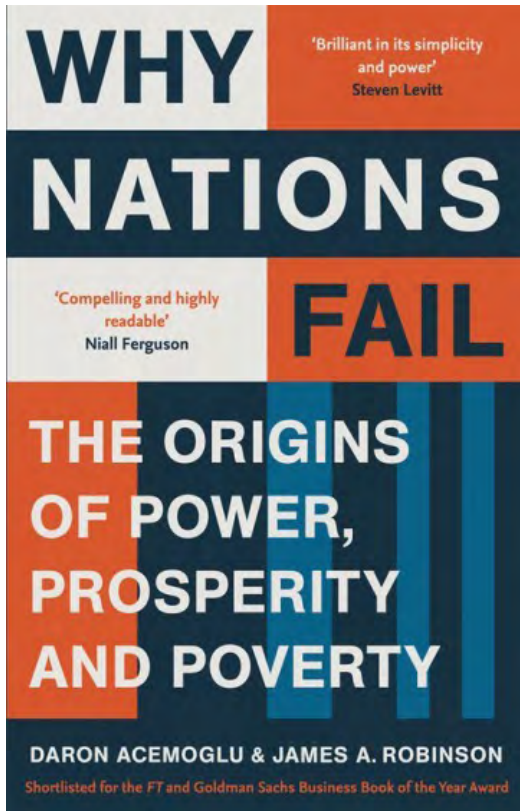
de jaren erna. Vandaag de dag moet Venetië het dan ook hebben van het toerisme in plaats van de handel. De voormalige stadstaat degradeerde van een economische grootmacht, naar een openlucht museum.

De ijzeren wet van oligarchie

De auteurs menen dat de overgang van extractieve naar inclusieve instituties een erg moeizaam, langzaam, en bovenal toevallig proces is. Zij zijn dan ook sceptisch over revoluties in landen met extractieve instituties, die meer vrijheden en welvaart voor het volk beloven. Vaak komen revoluties namelijk neer op een nieuwe elite die de oude elite vervangt. Dit wordt ook wel de ‘ijzeren wet van oligarchie’ genoemd. De communistische revolutie in de Sovjet-Unie is hier een voorbeeld van. Na het einde van het tsaarbewind bleef de macht alsnog in handen van een kleine elite, ondanks beloftes van

Ontwikkeling van het internationale zakencentrum in Gaborone, Botswana

sociale rechtvaardigheid. De bewindspersonen veranderden misschien, maar de extractieve instituties bleven voortbestaan. De auteurs waren dan ook zeer sceptisch over de revoluties tijdens de Arabische Lente in het Midden-Oosten. Anno 2020 kunnen we inderdaad zien dat de Arabische Lente niet de democratisering van de regio gebracht heeft waar veel mensen op hadden gehoopt.

Volgens de auteurs hebben revoluties en radicale machtswisselingen alleen een kans van slagen wanneer ze worden uitgevoerd door een brede coalitie van verschillende belanghebbende partijen. De auteurs noe-

men de *Glorious Revolution* (1688-1689) in Engeland hier als voorbeeld, die volgens hen de basis legde voor de Industriële Revolutie in dit land een eeuw later.

De overschatting van China

Het meest opvallende en controversiële punt dat de auteurs maken in het boek betreft hun visie op het economische succes van China. Zij stellen namelijk dat de enorme economische groei van China niet duurzaam is, en op termijn zal stagneren. De auteurs wijzen op de extractieve politieke instituties van het land, waarbij de macht nog altijd volledig in handen is van de Chinese Communistische Partij. Hoewel de economie sinds het overlijden van Mao sterk geliberaliseerd is, is het uiteindelijk nog steeds de Chinese staat die de touwtjes in handen houdt. Een voorbeeld: op het bureau van de top van alle grote succesvolle Chinese staatsbedrijven staat een rode telefoon in directe verbinding met Beijing. Hiermee kan de Chinese overheid bevelen geven wat betreft investeringen, concurrentiedoelwitten en ander beleid. Daarnaast zijn ook eigendomsrechten onvoldoende gewaarborgd in China.

Economische groei onder extractieve instituties is mogelijk op korte termijn wanneer er een inhaalslag gemaakt wordt. Dit is in China – na jarenlang rampzalig plan-economisch beleid onder Mao – nu het geval. Maar deze inhaalslag zal uiteindelijk gemaakt zijn en dat is het moment waarop innovatie en marktprikkels een belangrijker rol gaan spelen. Dit is dan ook precies wat er gebeurde in de Sovjet-Unie, waar de economie na decennia

---

van harde groei stagneerde en uiteindelijk in elkaar stortte. Ook hier was er sprake van economische groei onder extractieve instituties – door de auteurs *authoritarian growth* genoemd – die op den duur niet houdbaar bleek te zijn. Na de Russische Revolutie werd er een inhaalslag gemaakt door arbeid en kapitaal weg te halen bij de agrarische sector en te verplaatsen naar de industriële sector (met catastrofale hongersnoden tot gevolg). Het land wist zichzelf zo te industrialiseren en tussen 1928 en 1960 groeide de Russische economie met gemiddeld zes procent per jaar. In het Westen sprak menig mens hier met bewondering over, maar vanaf de jaren 70 stagneerde de economie door het notoire gebrek aan technologische innovatie (met uitzondering van de ruimtevaart) en marktprikkels. De gewaagde voorspelling die de auteurs van dit boek doen is dat China, mits het geen politieke hervormingen zal ondergaan, hetzelfde lot staat te wachten. Zij gaan hiermee in tegen de gangbare toekomstprognoses die alsmaar waarschuwen voor het gevaar van een groeiend en oppermachtig China.

Het maatschappelijk middenveld en de media

De auteurs verwerpen het idee van historisch determinisme. Landen zijn niet voorbestemd om arm te zijn vanwege bijvoorbeeld hun geografie of cultuur. Hoewel *critical junctures* zich niet laten voorspellen, is het scheppen van een maatschappelijk klimaat gericht op politieke hervormingen – hoe moeilijk het ook kan zijn – wel een maakbaar proces.

Hierin benadrukken zij het belang van het

maatschappelijk middenveld (*civil society*). Maar helaas met het voorbeeld van Brazilië onder president Luiz Lula da Silva. Zij beschrijven hoe Lula da Silva aan de macht wist te komen door het samenkomen van een brede coalitie aan sociale bewegingen in het land. Hoewel de economie onder Lula da Silva en diens opvolger president Dilma Rousseff in eerste instantie groeide, stagneerde de economie hard na 2013 (*Why Nations Fail* verscheen in 2012). Maar nog ernstiger, de politieke partij van deze presidenten bleek betrokken te zijn in een grootschalig corruptieschandaal en steekpenningen te hebben ontvangen van een groot staatsolieconcern. Rousseff werd afgezet en Lula da Silva veroordeeld tot een gevangenisstraf. Onterecht stelden de auteurs dus dat Lula da Silva's partij een uitzondering was op de ijzeren wet van oligarchie in Brazilië. Maar naast het maatschappelijk middenveld voegen de auteurs ook toe dat er een belangrijke rol is weggelegd voor de media. Politiek en economisch wangedrag door machthebbers moet door de media bij de burger onder de aandacht worden gebracht. Het voorbeeld van Brazilië past achteraf dan veel beter bij dit punt, omdat de media deze rol succesvol wist te vervullen tijdens het schandaal en de corrupte politici hierdoor verantwoordelijk werden gehouden voor hun praktijken.

Verdict

Why Nations Fail is een ambitieus geschrift, dat de essentie van het ontwikkelingsprobleem op mondiale schaal en door de gehele menselijke geschiedenis heen in één boek probeert te vangen. De vraag is dan ook of

---

de auteurs niet te veel generaliseren, en belangrijke historische details en factoren weglaten in hun analyse. Dit is een terecht punt, zo stellen ook de auteurs zelf. Zij geven dan ook aan dat zij niet geprobeerd hebben een theorie te creëren die de hele geschiedenis kan verklaren, maar waarmee wel relevante parallellen uit de geschiedenis geanalyseerd kunnen worden. Mijns inziens is deze focus begrijpelijk, en zorgt het daarnaast voor een overzichtelijk en vooral goed leesbaar verhaal.

Het boek onderstreept de gigantische rol die instituties spelen in de ontwikkeling van landen. Het geeft het daarmee ook een overtuigende verklaring voor het falen van “liberaal” economisch beleid in veel ontwikkelingslanden. Het beleid wordt ondermijnd door de extractieve politieke instituties en zal zonder radicale politieke hervormingen ook nooit een kans van slagen hebben. In de ontwikkeling van een land lijkt daarnaast vooral sociale mobiliteit een cruciale rol te spelen, waarbij iedere burger de kans moet krijgen zijn competenties te ontplooiën en benutten. Burgers moeten ook mee kunnen beslissen over de politieke koers van het land. Dit schept de voorwaarden voor een optimaal proces van economische ontwikkeling en technologische vooruitgang.

Maar hoewel het verschil tussen inclusief versus extractief duidelijk wordt uitgelegd door de auteurs, geven ze geen exacte definitie van wat zij verstaan onder instituties. Gaat het hier alleen om concrete maatschappelijke organisatievormen, zoals ministeries, politieke partijen en economische instan-

ties? Of bedoelen de auteurs ook abstracte instituties zoals wetten en tradities? In de tekst wordt gaandeweg geïmpliceerd dat het om beide gaat, maar het had de theorie van de auteurs gesterkt indien dit begrip ook helder gedefinieerd en afgekaderd was.

Why Nations Fail geeft een simpel, doch sterk onderbouwd antwoord op de vraag waarom naties falen. Het maakt pijnlijk duidelijk hoe sterk politiek en economie met elkaar vervlochten zijn. Indien wij de ontwikkeling van deze landen willen ondersteunen moeten wij ons dus niet alleen op het economische aspect, maar vooral ook op de politieke dimensie focussen. Het boek is daarmee een *must-read* voor een ieder die zich interesseert in buitenlandbeleid en ontwikkelingsproblematiek.

drs. W.J. Derksen is wetenschappelijk medewerker bij de TeldersStichting en eindredacteur van Liberale Reflecties.

